

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної
та всесвітньої історії**

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 35

Рівне – 2023

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 35. Рівне: РДГУ, 2023. 199 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 30 листопада 2023 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ №15857-4329Р

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
dekanat.fipmv@rshu.edu.ua <https://fipmv.rshu.edu.ua/>
© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

9. Тацит Публій Корнелій. Історія. М.: ООО «Іздателство АСТ»; «Ладомір», 2003. 984 с.
10. Уотсон Дж. Римський воїн. М.: ЗАО Центрполиграф, 2010. 189 с.

References

1. Appian Aleksandrijskij. Rimskaya istoriya. M: ООО «Izdatelstvo AST»; «Ladimir», 2002. 872 s.
2. Berd M. SPQR. Istoriia Davnoho Rymu. Kyiv: Book Chef, 2020. 496 s.
3. Dando-Kollinz S. Legiony Rima. Polnaya istoriya vseh legionov Rimskoj imperii. M: ЗАО Centrpoligraf, 2013. 639 s.
4. Dmytrenko V. Rozvidka ta inshi taiemni sluzhby Strodavnoho Rymu i yoho suprotivnykiv. Lviv: Kalvariia, 2008. 752 s.
5. Le Boek Ya. Rimskaya armiya epohi Rannej imperii. M.: Eksmo, 2001. 400 s.
6. Ozymchuk O. Istoriia Starodavnoi Hretsii ta Rymu v terminakh, imenakh ta nazvakh. Rivne: PP DM, 2012. 224 s.
7. Plutarkh. Porivnialni zhyttiepysy. Lviv: Stylet i stylos, 2023. 480 s.
8. Svetonij Trankvill Gaj. Zhizn dvenadcati cezarej. M.: Eksmo, 2006. 608 s.
9. Tacit Publij Kornelij. Istoriya. M.: ООО «Izdatelstvo AST»; «Ladimir», 2003. 984 s.
10. Uotson Dzh. Rimskij vojn. M.: ЗАО Centrpoligraf, 2010. 189 s.

УДК 9(420) «1070-1071»

ПОВСТАННЯ ХЕРЕВАРДА УЕЙКА (1070-1071) В АНГЛІЙСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ

Олег Озимчук

Рівненський державний гуманітарний університет
Україна, 33028, м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 12
e-mail: oleg.ozimchuk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0343-3288>

Катерина Джумаєва

Рівненський державний гуманітарний університет
Україна, 33027, м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 12
e-mail: e-mail: kvi@rshu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0006-4513-3870>

В статті дається аналіз причин загострення політичних, соціальних і етнічних протиріч в Англійському королівстві у другій половині XI століття, які спричинили повстання очолюване англосаксонським тенем Херевардом Уейком.

Ключові слова: нормандське завоювання Англії, Вільгельм I Завойовник, тени, ерли, гельд, ф'єф, інкастелламенто, кастлері, «Спустошення Півночі», нормандизація Англії, «старі церкви», Нортумбрія, Херевард Уейк, острів Ілі, Моркар Мерсійський, Турстан, графство Норфолк.

The article provides an analysis of the reasons for the aggravation of political, social and ethnic contradictions in the Kingdom of England in the second half of the 11th century, which caused the rebellion led by the Anglo-Saxon thegn Hereward Wake.

Key words: the Norman conquest England, William the Conqueror, thegns, earls, geld, fief, incastellamento, castlery, «Harrying of the North», normandization of England, «old minsters», Humber, Northumbria, Hereward Wake, isle of Ely, Morkar of Mercia, Thurstan, county of Norfolk.

The Norman conquest of England in the middle of the 11th century became one of the most important turning points in the history of Britain. It led to significant political, social and ethnic

changes on the island. Most of the European rulers, with the exception of the Norwegian king Harald III Hardrad (1046-1066) and the Danish king Sweyn II Estridsen (1047-1074), who themselves claimed England, recognized the right of the Duke of Normandy William (Guillaume) Bastard to the royal throne. His lord, King Philip I of France (1059-1108), did not officially support the invasion, but he did not forbid his vassals to join the Norman army. On October 14, 1066, at the Battle of Hasting? Norman-French forces destroyed the Anglo-Saxon army, and the last Anglo-Saxon king, Harold II Godwinson, died on the battlefield. Even after the defeat at Hastings, the Anglo-Saxons continued to resist and did not recognize the power of the Normans. However, the presence of people from Normandy and France in the administrative system and in the church apparatus led to the capitulation of the English capital. The coronation of the new English king took place on December 25, 1066. From that moment on? The Norman Duke William II the Bastard was called King of England William I the Conqueror (1066-1087). The majority of the Anglo-Saxon nobility, recognizing William I the Conqueror as their king, counted on preserving their status and estates. But already the first legislative acts of the Norman monarch on the English throne turned the Anglo-Saxon nobility into people of low status.

Нормандське завоювання Англії в середині XI століття стало одним з найважливіших переломних моментів в історії Британії. Воно призвело до значних політичних, соціальних та етнічних змін на острові. Більшість європейських правителів, за виключенням норвезького короля Харальда III Хардрада (1046-1066) та Свейна II Естрідсена (1047-1074), які самі мали претензії на Англію, визнали право герцога Нормандського Вільгельма (Гійома) Бастарда на королівський престол. Його сеньйор, король Франції Філіп I (1059-1108), офіційно не підтримав вторгнення, але й не заборонив своїм васалам поповнити армію нормандців. 14 жовтня 1066 року в битві біля Гастінгса нормандсько-французькі війська знищили армію англосаксів, а останній англосаксонський король Гарольд II Годвінсон загинув на полі битви. Навіть після поразки біля Гастінгса, англосакси продовжували опір та не визнавали владу нормандців. Проте, присутність в управлінській системі та в церковному клірі вихідців з Нормандії та Франції, призвела до капітуляції англійської столиці. Коронація нового англійського короля відбулася 25 грудня 1066 року. З цього моменту нормандський герцог Вільгельм II Бастард іменується – король Англії Вільгельм I Завойовник (1066-1087). Більшість англосаксонської знаті, визнаючи Вільгельма I Завойовника королем, розраховували на збереження статусу та маєтностей. Але вже перші законодавчі акти нормандського монарха на англійському престолі перетворили англосаксонську знать на людей другого сорту.

Найбільш значимим рішенням першої королівської ради стало призначення великого гельду (податку на користь корони) 2 шилінги з гайду (одиниця площі земельних ділянок у англосаксів). Для прикладу, раніше сплачували гельд у вісім разів менший. В умовах розореної війною країни більшість англосаксонських землевласників не мали можливості сплатити королівський податок. До того ж королівський уряд оголосив про конфіскацію земель і власності у неплатників гельду і передачі такої землі тим, хто зможе сплачувати податок. Насправді, це був прихований процес конфіскації земель англосаксонської знаті на користь соратників короля – нормандських та французьких баронів. Наприклад, призначений королем шериф Бедфордшира, нормандець Ральф Тайбуа, заплатив податок за землю англійського хускарла Тові (англосаксонський дружинник) [6, с. 362] біля міста Шембрук, а потім передав її власним васалам як ленні (васальні) володіння. Часто завойовники навіть не чекали дозвільної грамоти короля, і силоміць захоплювали землі англосаксонських власників. Навіть через десятиріччя після нормандського завоювання документи свідчать про самовільне загарбання земель нормандцями: «Готье де Дуе в сотні Уоллінгтон в Сурреї утримує дві гайди землі від короля, як він сам говорить, але мешканці сотні запевняють, що не бачили ні королівської грамоти, ні представників короля, які передали б йому цю землю» - говориться в тексті поземельного перепису 1086 року [8, с. 110].

Вільгельм I Завойовник щедрою рукою наділяв конфіскованими землями англосаксонської знаті нормандців і французів, які допомогли йому оволодіти королівством.

Але найбільша частина багатств дісталася нормандським монастирям. Вони отримали у свої володіння значну частку англійських орних земель та велику суму грошей, виплачених англосаксами як гельд (нормандці називали такий податок «гафола»). Землі англійських тенів (військово-служила знать) [6, с. 320-321], які брали участь у битві під Гастінгсом та чинили опір нормандцям, безумовно експропріювали. Таким чином, вже у перший рік після завоювання, більшість земельного фонду Англії опинилася у власності нормандських і французьких завойовників. Всі посади при дворі Вільгельма I, графські посади в королівстві та в церковному клірі зосередилися в руках загарбників, мовою державних документів стала французька мова. Лише незначна частина дрібних англосаксонських тенів, які присягнули Вільгельму I і не брали участі у війні проти нормандців, зберегли свої володіння. Деякі представники англосаксонської знаті були змушені викуповувати свої власні землі за колосальні суми. Розмір викупу коливався від незначного (дві золоті марки), до непомірно великого (десять фунтів сріблом). Для вирішення питань про викуп земель король призначив спеціальних посадовців з числа свого нормандського оточення, які перетворили цей процес на справжній грабунок.

Процес роздачі та розподілу земель між завойовниками документально не фіксувався, що породжувало сваволю посадових осіб призначених королем, які всі до одного походили з нормандців чи французів. Конфіскація земель і пониження статусу до васалів, змушених утримувати землю від нормандських господарів – підштовхували англосаксів до супротиву. Таке приниження поглибили спроби нормандських рицарів брати собі в дружини вдів і дочок убитих або вигнаних тенів. Загарбники намагалися за допомогою таких насильницьких шлюбів, хоча б якось обґрунтувати свої права на англійські землі. Про їх насильницький характер свідчать монастирські хроніки, що повідомляють про масові втечі англосаксонських жінок під захист церкви. Більшість нормандських баронів на захоплених землях будували власні замки. Кожен замок став центром фортечного комплексу – кастлері (англ. castlery, від castle – «замок»), що контролював околиці території, з яких в замок надходили припаси. До кастлері входили ф'єфи (спадкові володіння) подаровані королем нормандським рицарям. В англійських портах Ла-Маншу базувалися кораблі, що забезпечували надійний зв'язок між нормандськими замками в Англії та землями їх нормандських господарів у герцогстві.

Вже на початку 1067 року в Англії з'явилися перші осередки англосаксонського опору. Більшість з них концентрувалися на півночі країни, особливо в Нортумбрії та Мерсії. Північна частина Англії не підкорилася завойовникам, нортумбрійська, і частково мерсійська знать не присягнули Вільгельму I. Навесні 1068 року нормандці здійснили каральну експедицію проти бунтівників. Щоб не розпорошувати свої сили король вирішив по чергово придушити мерсійський та нортумбрійський опір. Вільгельм I застосував перевірену тактику інкастелламенто (лат. incastellamento – «озамкування») – створення фортифікаційних опорних пунктів на шляху просування армії ворожою територією [6, с. 141]. Перелякані швидким та рішучим просуванням нормандців, мерсійці відмовилися від боротьби. Ерл (англосакс. earl – рівнозначне континентальному титулу «граф») [7, с. 106] Мерсії Едвін та його брат Моркар втекли в Уельс. Без мерсійської підтримки, нортумбрійці також капітулювали. Проте, не дивлячись на очевидний успіх нормандської каральної військової кампанії, Вільгельму I не вдалося придушити опір на півночі, оскільки англосакси вдалися до улюбленої тактики відступу в північні пустині, звідки можна було здійснювати вилазки та вчиняти засідки. Скір-герофа (англосакс. gerefa – представник монарха в адміністративних одиницях) [7, с. 106] Лінкольнширу Мерлсвейн об'єднав всіх нортумбрійських тенів та розпочав будівництво укріплень на річці Хамбер і в болотах Вест-Рейдінгу. З боліт і північних пусток вони атакували опорні пункти нормандців. Таких англосаксонських повстанців стали називати сільватами – «лісовими людьми». Вони тримали в постійній тривозі нормандських лордів, які поселилися в Йоркширі, примушуючи їх витрачати ресурси на забезпечення власної безпеки.

Протягом всього 1069 року в Англії вибухали антинормандські повстання, які часто підтримували іноземні правителі: у лютому 1069 року нортумбріїці спалили замок в місті Дарем і вбили нормандського барона Роберта де Комміна; у кінці лютого – спалили нормандський замок поблизу Йорку; навесні стали знищувати нормандські гарнізони в Чеширі та Стаффордширі; у квітні до повстанців приєдналися сільвати на чолі з Едріком Диким та валлійські найманці; у червні на узбережжі Корнуелла висадилася армія англосаксонських тенів-вигнанців, підтримана ірландськими найманцями; 15 серпня данський флот ярла Туркіля атакував порти на узбережжі Ла-Маншу; у вересні данський флот на чолі з ярлом Асбьорном увійшов в гирло Хамберу; 21 вересня данське військо, посилене англосаксонськими повстанцями на чолі з ерлом Нортумбрії Вальтеофом, знищило 3-тисячне військо нормандців під стінами Йорку; у жовтні на допомогу англосаксам і данцям прибув шотландський флот короля Малкольма III (1058-1093). У цей час влада над Англією мало не вислизнула з рук Вільгельма I Завойовника. Втім, повстанці в різних районах країни діяли розрізнено, не мали єдиного керівництва і спільного плану дій. Цим скористався король. Спочатку його війська розправилися з англосаксонськими тенами та ірландцями у Південно-Західній Англії, на початку зими знищили армію з Уельсу та загнали назад у ліси сільватів Едріка Дикого, а з початком морозів раптово атакували повстанців у Нортумбрії. Традиційно взимку в Британії ніхто не воював. Данці готували табір до морозів, шотландці відплили додому, англосакси розійшлися по домівках. У грудні 1069 року армія Вільгельма I без бою оволоділа Йорком. Шляхом підкупу ярла Асбьорна, королю вдалося нейтралізувати данську небезпеку.

У лютому 1070 року Вільгельм I Завойовник особисто очолив війська, які розпочали планомірне пљондрування земель Нортумбрії. Ця страшна руйнація Північної Англії нормандськими військами увійшла в історію під назвою «Спустошення Півночі». Щоб повністю контролювати атаковані території, король наказав розосередити військо на декілька десятків підрозділів, кожен з яких дислокувався в укріпленому таборі. З таких опорних пунктів нормандці стали здійснювати руйнівні набіги на англосаксонські міста і селища Північної Англії, знищуючи всі харчові ресурси англосаксів. Було повністю знищене все посівне зерно і перебита вся худоба. Загарбники навмисно ламали плуги та псували сільськогосподарський реманент. Навесні 1070 року нормандські війська покинули спустошений край, а у північній Англії розпочався голод, у наслідок якого померло близько 100 тисяч місцевих мешканців. «Спустошення Півночі» було настільки руйнівним, що навіть у 1086 році під час загальноанглійського поземельного перепису, мета якого полягала в оцінці спроможності населення платити реальні податки, Нортумбрія навіть не згадується. Після спустошення Півночі Вільгельм I наказав конфіскувати всі золоті і срібні речі з місцевих монастирів. Грабунок абатств Нортумбрії був своєрідною помстою за підтримку антинормандського повстання. Щоб оформити відкритий грабунок християнських святинь у певне юридичне русло, король оголосив монастирі Північної Англії притулком бунтівників. У кінці 1070 року королівські чиновники відібрали у більшості нортумбрійських монастирів грамоти на рухоме майно, тобто позбавили їх земельних володінь.

Новий імпульс на боротьбу з нормандцями англосакси отримали після призначення в монастир Пітерборо нормандського абата Турольда і після повернення ряду тенів-вигнанців. Нормандський абат розпочав відкритий грабунок не тільки церковного майна, але й самовільно конфіскував земельні володіння англосаксонських тенів. Відібрані землі передавалися нормандським рицарям як комендації (васальні володіння абатства). У цей час в Пітерборо з вигнання повернувся місцевий тен Херевард Уейк (1035-1072). Він був сином данського ярла Аскетіля, який на початку XI століття отримав землі в долині річки Грейт-Уз від короля Кнуда Великого (1016-1035). Повернення у свої володіння Хереварда стало знаковою і непересічною подією, оскільки у той час англосаксонська знать рятувалася втечею від репресій нормандців. Цей тен покинув Англію до нормандського вторгнення і тривалий час перебував на службі у графа Фландрії Балдуїна V. Повернувшись із Фландрії він виявив, що всі його володіння конфісковані на користь нормандців. Самостійно боротися

із загарбниками Херевард слушно не наважився через брак підтримки місцевого населення, яке у другій половині 1070 року ще не оговталось після подій «Спустошення Півночі». Але у цей час біля узбережжя Східної Англії перебував данський флот під командуванням ярла Асбьорна, брата короля Данії Свейна II Естрідсена. Скориставшись своїм данським походженням, Херевард закликав на допомогу скандинавів. У серпні 1070 року данський флот об'єднався з невеликим загonom англосаксів Хереварда Уейка і просунувшись річкою Уеллстрім вглиб Лінкольнширу, вони оволоділи абатством Пітерборо – головним опорним пунктом нормандських завойовників. Повстанці пограбували, спалили монастир і всі трофеї перевезли на річковий острів Ілі, який на тривалий час стане притулком Хереварда Уейка та фортецею повстанців.

Вільгельм I був дуже стурбований повстанням у Східній Англії. Щоб послабити англосаксів він застосував дипломатичні засоби і звернувся особисто до данського монарха. Зміст переговорів не дійшов до нашого часу, але Свейн II наказав данському флоту повертатися додому. Данці вивезли з Англії значні трофеї, але більшість з них потонули в морі, разом із частиною данського флоту. Залишившись без підтримки данців, Херевард Уейк став укріплювати табір на острові Ілі. Оточений з трьох сторін річкою та болотом Фенленд, острів був неприступним для нормандців. Для припинення опору англосаксів нормандці організували ополчення з баронів, які отримали від короля землі в Східній Англії. Каральну експедицію очолив шериф Лінкольнширу Іво Тайбуа. Окремими загонами нормандських ополченців керували Гійом де Варенн, Річард Фіц-Гілберт і Ардуен де Скалерс [8, с. 187]. Каральні акції нормандців відразу наштовхнулися на впертий супротив англосаксонського населення Східної Англії. Переслідування місцевих жителів призвело до масового поповнення армії Хереварда Уейка. Лідер англосаксонських повстанців уміло використовував людський ресурс, який складався з представників різних соціальних прошарків розгромленого нормандцями англійського суспільства. Нормандці не тільки потерпали від партизанських набігів англійських лучників, які формувалися із селянства, але й зазнавали регулярних втрат від ударів кавалерії повстанців, яка складалася з англосаксонської знаті. Нормандські командири, розуміючи що справитися з армією Хереварда Уейка не просто, запропонували королю висунути йому сприятливі умови для укладання миру. В поясненнях Вільгельму I своєї неспроможності подолати бунтівників, нормандські командири стверджували, що острів Ілі надто добре захищений, а позбавлені земель англосаксонські тени рішуче мотивовані на продовження боротьби.

У військо Хереварда Уейка прибувало багато людей невдоволених нормандськими загарбниками, але він поповнював свої загони тільки вишколеними воїнами. Всі бійці повстанської армії приносили присягу на мощах святої заступниці Східної Англії – Діви Етельреди (до канонізації - англосаксонська принцеса. Цей факт свідчить про створення ідеологічного підґрунтя повстання. Херевард Уейк розсилав по всій Англії заклики приєднатися до повстання всім, хто втратив землі або був засуджений нормандцями на вигнання. Таким чином до його армії приєдналися потужний загін з досвідчених бійців, який очолював Торкель Харінгворт, більше відомий як Торкель Данець. Командирами окремих загонів повстанської армії стали у минулому королівські тени Сівард Мелдтон, Ордгар Кембріджський, Торберт Фрекенхем, Годрік Корбі, Тості Девентер, Сівард Рудий, Рахер Роксем [8, с. 189-190]. Виходячи з того, що всі вони мали данські імена – це були нащадки скандинавських поселенців, чії батьки, як і батько Хереварда, отримали феодальні володіння в Східній Англії у період правління дансько-англійських королів Кнуда Великого і Хардекнута (1040-1042). На початку 1071 року до повстання приєднався могутній ерл Мерсії Моркар, який від початку нормандського вторгнення був в опозиції до Вільгельма I Завойовника.

Отримавши на початку 1071 року потужне підкріплення, Херевард Уейк перейшов у наступ і став спустошувати володіння нормандських баронів і руйнувати їх замки. Коли нормандці об'єднували свої зусилля проти бунтівників, повстанці відступали на укріпленій та неприступній острові Ілі. Хоча Херевард Уейк розгорнув бурхливу діяльність, чим сильно

турбував нормандську знать, король Вільгельм I не квапився особисто очолити придушення повстання. У цей час йому вдалося тимчасово відвести загрозу данського вторгнення. І монарха більше хвилювали заворушення васалів на острові Мен та набіги шотландців на північні кордони країни. Крім того король був змушений покинути Англію на початку 1071 року для переговорів з французьким королем Філіпом I. Лише повідомлення про прибуття до лав повстанців армії Моркара Мерсійського примусило Вільгельма I діяти активніше. Ця подія так збентежила нормандського правителя тому, що англосаксонські тени на чолі з Моркаром та Херевардом були достатньо відомими і впливовими для залучення до повстання всіх невдоволених нормандською владою. Надалі зволікання могло призвести до повномасштабного антинормандського повстання англосаксів. До Англії могли повернутися вигнанці, яких було багато у Фландрії та у Скандинавії. Як і раніше залишалася загроза данського вторгнення. Хоча данський король Свейн II Естрідсен відкликав свій флот від берегів Англії, але він офіційно не відмовився від претензій на англійську корону. Тому на початку літа 1071 року англійський король Вільгельм I особисто очолив армію, яка була спрямована на приборкання повстання Хереварда Уейка.

Головною стратегією боротьби з повстанцями Хереварда Уейка стала блокада острова Ілі та повна ізоляція бунтівників від інших англосаксонських общин. Відразу нормандці розпочали будівництво загати, насипу через болото Фенленд, яким можна було б спрямувати королівську кінноту на острів Ілі. На цій насипній дорозі нормандці спорудили систему укріплень – опорних пунктів для бойових дій. Поки будувалася загата, нормандське військо здійснило спробу атаки повстанців в районі річки Грант, але потрапили на укріплення з торфу зроблені англосаксами. Зазнавши значних втрат, військо загарбників відступило і на Кембріджський тракт. Але на шляху до Кембріджу їх раптово атакувала кіннота тенів Хереварда Уейка, яка повністю винищила королівську кавалерію. Щоб відволікти основні сили повстанців і врятувати своїх кіннотників на кембріджському напрямку, Вільгельм I наказав атакувати острів Ілі з півночі через недобудовану загату. Це призвело до катастрофи, оскільки загата провалилася у воду під вагою важкоозброєних кіннотників гвардії короля. Всі воїни авангарду королівського війська загинули в болоті. Ця невдача примусила Вільгельма I відвести війська від острова Ілі, проте вони продовжили ще з більшою завзятістю споруджувати насипи і загати. Король наказав будувати насип та міст з оборонними вежами в заболоченій частині річки Котингелад, туди підтягнули облогові металеві машини. Але Херевард Уейк наказав підпалити сухий очерет, вогонь поширився болотом, і незабаром від нього зайнявся торф. Тепер у загарбників дійсно палала земля під ногами, полум'я виривалося на поверхню у самих неочікуваних для нормандців місцях, знищуючи їх живу силу. Загони Хереварда Уейка склалися в основному з місцевих мешканців, які знали яким чином вогонь поширюється болотом, тому стали переслідувати та успішно винищувати ворогів. Про нищівну паніку в королівській армії свідчить «Ілійська книга» - нормандське джерело другої половини XI століття: «Сотня воїнів відступала перед однією людиною, а тисяча втікала, зустрівши десяток його товаришів [8, с. 198].

Отримавши рішучу відсіч та зазнавши значних втрат війську, Вільгельм I Завойовник вирішив діяти більш підступно. Острів Ілі повністю блокували, зокрема з боку річкових каналів. Нормандці стали виснажувати сили повстанців невеликими дошкульними нападами, застосовуючи тактику самих англосаксів. Сучасні археологічні дослідження в районі Грейт-Уза біля міста Брем-Док виявили багато зброї раннього середньовіччя, що підтверджує факт запеклих боїв по всій течії річки, що оточує острів Ілі. Разом із тим, король вирішив залякати місцевих ченців, які підтримували Хереварда Уейка, і оголосив, що всі монастирські землі навколо Ілі будуть конфісковані, стануть частиною королівського домену і надалі перейдуть у власність королівських васалів. Таким же чином, король вводив в оману вельможних англосаксонських бунтівників на чолі з ерлом Моркаром Мерсійським, пропонуючи їм амністію та повернення втрачених земель в обмін на капітуляцію. Більшість англосаксонських вельмож довірилися обіцянкам Вільгельма I та вивели свої загони з острова Ілі. Облудні умовляння короля посіяли протиріччя серед повстанців та різко

скоротили їх чисельність. Надалі абат місцевого монастиря Турстан вказав нормандцям таємні стежки на острів Ілі в обхід вартових. Діставшись без бою на острів, нормандці перевезли туди металні машини та розпочали вирішальну атаку. Захоплені зненацька та зражені командирами повстанці були швидко розгромлені. Вільгельм I Завойовник наказав на місці вчинити розправу над бунтівниками. Більшість англосаксонської знаті, включно з тими хто зрадив повстанців і раніше здався нормандцям, за повелінням короля стратили. Меншу частину вельможних англосаксів Вільгельм I помилував, але наказав їх покалічити. Багатьом з них викололи очі, відрубали руки і ноги. Ерл Моркар Мерсійський, який піддався умовлянням короля і зрадив Хереварда Уейка, опинився до кінця життя у в'язниці. Полонених простолюдинів Вільгельм I повелів відпустити на свободу, вірогідно тому, що у спустошеному ще раніше краєві було обмаль платників податку. Хереварда Уейка не вдалося взяти в полон, серед загиблих його також не виявили. Імовірно ватажок повстання знову покинув Англію і перебрався у Фландрію. У подальшому його історія стала складовою частиною відомої англійської легенди про Робіна Гуда. Навіть після жорстокого придушення повстання продовжували ходити слухи про те, що Херевард Уейк врятувався із вірними людьми, перебрався до сільватів і разом з ними карає нормандців за утиски англосаксів.

Зрада повстанців ченцями абатства Ілі не пішла їм на користь. Вільгельм I наклав на відступників велетенський штраф у розмірі 1000 срібних марок (245 кг срібла). Сума була настільки великою, що ченцям прийшлося віддати все цінне, включно із прикрасами з гробниці Святої Етельреди, яку вважали заступницею повстанців Хереварда Уейка. А абатстві розташувався гарнізон нормандців, що було нечувано і порушувало всі моральні устої тих часів. Ченці монастиря мали утримувати воїнів за свій рахунок. Поряд з монастирем нормандці спорудили замок з метою запобігання нового повстання. Такий тягар виявився настільки важким, що зрадливий абат Турстан на початку 1073 року передав всі монастирські землі як ф'єф нормандським рицарям гарнізону. Виходячи із нагальних проблем Вільгельм I створив нове графство Норфолк з центром в місті Норідж. За своєю сутністю, це було маркграфство із значною концентрацією військової сили.

Найбільшою проблемою після придушення повстання Хереварда Уейка для Вільгельма I та нормандців став конфлікт з церквою. На початку завоювання Англії король, позбавивши англосаксонську знать володінь, більшість церковних посад середньої ланки ієрархії залишив у руках місцевих кліриків. Подібними діями він підкреслював, що є правителем і нормандців, і англосаксів. Проте події 1070-1071 років, коли майже всі англосаксонські церковники підтримали бунти проти короля та повстання Хереварда Уейка, змусили Вільгельма I Завойовника завершити нормандизацію Англії. Нормандизацією Англійського королівства традиційно називають процес заміщення Вільгельмом I головних державних посад в країні вихідцями з Нормандії та інших герцогств і графств Франції, позбавлення державницького (світського і духовного) впливу англосаксонської знаті. Однак слід зазначити, що не всі нормандські або французькі церковні авторитети із вдячністю приймали пропозицію Вільгельма I очолити церкви і абатства в Англійському королівстві. У 1073 році англійський король запропонував єпископську кафедру відомому французькому богослову Гвінтмунду з абатства Лакруа-Сен-Лефруа в графстві Лотарінгія. Лотарінгський клірик категорично відмовився, заявивши, що не бажає управляти народом із дивними звичаями, який говорить на варварській мові, «чий друзі та батьки були страчені мечем, пізнали гіркоту вигнання і були несправедливо поневолені або ув'язнені. Гвінтмунд сміливо заявив Вільгельму I, що той не зможе очиститися від гріха, допоки буде продовжувати пожинати плоди війни та кровопролиття. «Жертвувати те, що дісталось несправедно, значить робити нечистий дар. Я вважаю всю Англію розбійничою здобиччю і сторонюсь її та всіх її багатств, наче вогню пекельного» [8, с. 211] – стверджував лотарінгський теолог.

Реформування церковної організації Англійського королівства та її нормандизація повинна була сприяти укріпленню влади завойовників, яка значно похитнулася після повстання Хереварда Уейка. Тому всі архієпископи, єпископи та абати мали присягнути на вірність Вільгельму I Завойовнику. Це було аргументовано тим, що всі вони земельні

власники та є васалами монарха за церковні земельні володіння. Разом з тим, увесь церковний клір повинен був виставляти військово ополчення, подібно світським васалам короля. Такі вимоги Вільгельма I стали справжньою пасткою для останніх англосаксонських церковників. Спочатку цю повинність виконували шляхом наймання військових загонів. У той час зброю законно могли носити тільки васали короля – нормандці або французи. Таким чином, англосаксонський єпископ або абат був змушений добровільно розташовувати та годувати у своїх володіннях нормандський загін воїнів, що дуже швидко розорювало більшість місцевих церковників. Єдиним виходом із складної ситуації стало надання нормандським рицарям ф'єфів на церковних та монастирських землях. Цей процес повністю завершив нормандизацію управлінської, церковної та феодальної системи Англійського королівства до середини 70-х років XI століття. На той час у розпорядженні Вільгельма I вже було багато церковних посад, якими він мав можливість обдаровувати своїх прихильників з осередку духовенства. Особливим резервом для короля стали так звані англосаксонські «старі церкви» (англ. «old minsters»), чия архітектура та внутрішнє убранство римські папи оголосили неканонічними. Такі церковні будівлі мали перебудовуватись на новий лад. Але якщо настоятелі не мали фінансової можливості це здійснити, то нормандці руйнували «старі церкви», і на їх місці нормандські або французькі священники споруджували канонічний храм. Англосаксонських ченців часто виживали монахи, які прибували в Англію з континенту.

Конфіскація земельних володінь англосаксонських феодалів і передача їх нормандським та французьким васалам Вільгельма I Завойовника, розпочали процес нормандизації Англійського королівства. Разом з тим, ці події викликали невдоволення, яке спричинило повстання на замирених вже у 1070 році землях Східної Англії. Повстання Хереварда Уейка 1070-1071 років на певний час поставило під загрозу панування нормандців в Англії. Особливо після того, як до повстанців приєднався флот короля Данії Свейна II Естрідсена та англосаксонські ополченці ерла Моркара Мерсійського. Важливим фактором, який посилював антинормандський опір, стала підтримка повстанців Хереварда Уейка англосаксонськими єпископами і абатами. Тому, придушити опір англосаксів у Східній Англії вдалося лише шляхом королівських облудних обіцянок данцям та англосаксонським ерлам і тенам, що призвело до розколу серед ватажків повстання. Наслідком розгрому повстання Хереварда Уейка стало повне і безумовне підкорення нормандцям всіх територій Східної та Північної Англії. Це дало можливість Вільгельму I укріпити кордони і створити прикордонні маркграфства Норфолк, Честер і Шрусбері. Ці воєнізовані прикордонні території на тривалий час вирішили проблему данської та валлійської небезпеки. Єдиним проблемним прикордонням Англійського королівства на початку 70-х років XI століття залишалися шотландські рубежі, де король Малкольм III став концентрувати армію. Крім того, придушення повстання Хереварда Уейка дало можливість Вільгельму I Завойовнику значно зміцнити свій вплив на внутрішнє життя королівства і повністю завершити нормандизацію держави. Повністю цей процес був завершений шляхом заміщення всіх англосаксонських єпископів та абатів нормандськими та французькими кліриками.

Джерела та література

1. Барлоу Ф. Вильгельм I и нормандское завоевание Англии. СПб: Евразия, 2007. 306 с.
2. Брук К. Саксонские и нормандские короли. 450-1154. М.: ЗАО Центрполиграф, 2011. 255 с.
3. Грин Д. Р. История Англии и английского народа. М.: Кучково поле, 2015. 888 с.
4. Джуэтт С. О. Завоевание Англии норманнами. Мн.: Харвест, 2003. 304 с.
5. Дуглас Д. Вильгельм Завоеватель. Викинг на английском престоле. М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. 319 с.
6. Озимчук О. Ранок Середньовіччя. Історія Західної Європи V-XI століть в термінах, іменах та назвах. Рівне: О. Зень, 2019. 383 с.

7.Озимчук О. Трансформація назви та змісту ранньосередньовічних титулів. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць РДГУ. Вип. 29. Рівне: РДГУ, 2017. с. 103-107.

8.Рекс П. 1066. Новая история нормандского завоевания. СПб: Евразия-ИД Клио, 2014. 336 с.

9.Тьерри О. История завоевания Англии норманнами. СПб: Евразия-Клио, 2001. 612 с.

Reference

1.Barlou F. Vilgelm I i normandskoe zavoevanie Anglii. SPb: Evraziya, 2007. 306 s.

2.Bruk K. Saksonskie i normandskie koroli/ 450-1154. M.: ZAO Centrpoligraf, 2011. 225 s.

3.Grin D.R. Istoriya Anglii i anglijskogo naroda. M.: Kuchkovo pole, 2015. 888 s.

4.Dzhuett S.O. Zavoevanie Anglii normannami. Mn.: Harvest, 2003. 304 s.

5.Duglas D. Vilgelm Zavoevatel. Viking na anglijskom prestole. M.: ZAO Centrpoligraf, 2005. 319 s.

6.Ozymchuk O. Ranok Serednovichchia. Istoriia Zakhidnoi Yevropy V-XI stolit v terminakh, imenakh ta nazvakh. Rivne: O. Zen, 2019. 383 s.

7.Ozymchuk O. Transformatsia nazvy ta zmistu rannosedrednovichnykh tytuliv. Aktualni problemy vitchyznianoї ta vsesvitnoi istorii: Zbirnyk naukovykh prats RDGU. Vyp. 29. Rivne: RDGU, 2017. s. 103-107.

8.Reks P. 1066. Novaya istoriya normandskogo zavoevaniya. SPb: Evraziya – ID Klio. 2014. 336 s.

9.Terri O. Istoriya zavoevaniya Anglii normannami. SPb: Evraziya-Klio, 2001. 612 s.

УДК 9(420) «12-13»

ОСОБИСТИЙ ВПЛИВ АЛЕНОР АКВІТАНСЬКОЇ НА ЗАГОСТРЕННЯ АНГЛО-ФРАНЦУЗЬКИХ ПРОТИРІЧ В XII – НА ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТЬ

Олег Озимчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 12

e-mail: oleg.ozimchuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0343-3288>

Юлія Остапчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 12

e-mail: e-mail: kvi@rshu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0543-4275>

В статті характеризуються внутрішні та зовнішні впливи Аліенор Аквітанської як французької та як англійської королеви на ускладнення відносин між Французьким та Англійським королівствами.

Ключові слова: «аквітанський спадок», Аліенор Аквітанська, Людовік VII Молодий, Аделаїда Савойська, Сугерій, лангедойль, лангедок, II Хрестовий похід, Раймунд де Пуатьє, Анрі Плантагенет, Генріх II, угода в Монмірайє, «хартії Аліенори».

The article characterizes the internal and external influences of Alienor Aquitaine as a French and as an English queen on the complications of relations between the French and English kingdoms.

Key words: «Aquitaine heritage», Alienor Aquitaine, Louis VII the Young, Adelaide of Savoy, Suger, languedoil, languedoc, II Crusade, Raymond de Poitiers, Henri Plantagenet, agreement in Montmiray, «charters of Alienora».

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Шандор Фьольдварі ГРОМАДЯНСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК КОРИНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СВОЄРІДНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ — ПРАВОСЛАВНІ БРАТСТВА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОНФЕСІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	3
Микола Романчук, Руслан Пальчевський УЧАСТЬ ПЛАСТУНІВ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕГІОНУ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (1914-1918 РОКІВ).....	8
Іван Пушук ТРАГЕДІЯ ЧЕСЬКОГО МАЛИНА ОЧИМА УКРАЇНСЬКИХ СУСІДІВ: УСНОІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	13
Віктор Іванчук, Валентина Добровичинська УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ РІВНОГО У ВІДЗНАЧЕННІ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ (1941–1944 РОКІВ).....	22
Руслан Сіромський «ОБЕРГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»: ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР.....	25
Олександр Дмитрук, Валерій Шеретюк ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ - НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»	31
Оля Сорочинська ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В МОВАХ ВІЙНИ	38

РОЗДІЛ ІІ ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Олег Озимчук АНАЛІЗ ВПЛИВУ РИМСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ НА СУСПІЛЬСТВО В ПЕРІОД ІМПЕРІЇ.....	45
Олег Озимчук, Катерина Джумаєва ПОВСТАННЯ ХЕРЕВАРДА УЕЙКА (1070-1071) В АНГЛІЙСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ.....	52

Олег Озимчук, Юлія Остапчук ОСОБИСТИЙ ВПЛИВ АЛЕНОР АКВІТАНСЬКОЇ НА ЗАГОСТРЕННЯ АНГЛО-ФРАНЦУЗЬКИХ ПРОТИРІЧ В XII – НА ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТЬ.....	60
Ольга Арама МОЛДАВСЬКО-ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД КРИЗИ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1510-1512)	68
Galina Costețchi MOLDOVA'S RELATIONS WITH POLAND DURING THE CRISIS MILITARY-POLITICAL FROM 1648-1674.....	73
Юрій Андрощук НАЦІОНАЛІЗМ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД СЕРЕДИНИ XVII - ПОЧАТКУ XIX СТ.....	85
Анастасія Ковальчук, Руслан Постолюк БАЛКАНСЬКІ КРАЇНИ У ВЕРСАЛЬСЬКІЙ СИСТЕМІ МИРНИХ ДОГОВОРІВ.....	91
Володимир Сухий, Ольга Сєверова ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В АНГЛІЇ.....	99
Степан Синяк, Наталія Плюта РОЗВИТОК ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ПРЕСИ У США В XX СТ.	102
Марія Микосянчик БОРІТЬБА «НЕГАТИВНИХ» ХРИСТІЯН З НАЦІОНАЛ- СОЦІАЛІСТАМИ В ПЕРІОД ТРЕТЬОГО РЕЙХУ	109
Владислав Кладько, Інна Мартинчук ФАКТОРИ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ІНДІЄЮ ТА ПАКИСТАНОМ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ.....	115
Катерина Таєр-Ульянова ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО МІЖ СРСР І США В ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»	121
Інна Вівчар ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	127
Владислав Климовець, Інна Мартинчук ПОЗИЦІЯ США ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В 2014-2022 РОКІВ.....	133
Оксана Кундеус СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ.....	141

Іван Колінько
ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОГОВОРУ
ПРО КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ (ОДКБ) У ХРОНОЛОГІЧНОМУ ПОРЯДКУ149

Олег Санжаревський
ПОРІВНЯННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ ТЕРОРИСТИЧНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ ІДІЛ ТА ТАЛІБАґУ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ156

РОЗДІЛ ІІІ

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Андрій Слесаренко
ІВАН ФРАНКО ПРО ОДИНАДЦЯТИЙ КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ 1897 РОКУ165

Роман Михальчук, Оксана Пальчевська
ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЄВРЕЇВ МІЗОЧА: ФОРМИ
ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА ЗБЕРІГАННЯ НА ПРИКЛАДІ МІЗОЦЬКОЇ
БІБЛІОТЕКИ168

Володимир Харчук
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ172

Володимир Грицишин, Марія Грицишина
РОЛЬ ПОСТНЕОПАТРИСТИКИ В МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ
СЬОГОДЕННЯ177

Віталій Ігнат'єв
ІСИХАЗМ ТА САКРАЛІЗАЦІЯ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВИ.....180

Юрій Ліннік
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ186

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....194

ЗМІСТ.....196

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 35

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 30.11.2023 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 254/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 35. Рівне, 2023. 199 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023